

**TALABALAR UCHUN INKLYUZIV TA'LIM
TEKNOLOGIYALARI: UDL, KOLLABORATIV O'QITISH,
MOSLASHTIRILGAN BAHOLASH**

M.B.Djabborov

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

“Pedagogika” kafedrasi o'qituvchisi

J.N.Toshpolotova

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

“Matematika va informatika” yo'nalishi talabasi

(97) 389-83-78 jasminatoshpulotova06@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada talabalar uchun inklyuziv ta'limni tashkil etishda qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik texnologiyalar — Universal Dizayn for Learning (UDL), kollaborativ o'qitish va moslashtirilgan baholashning nazariy asoslari hamda amaliy imkoniyatlari yoritilgan. Har bir texnologiyaning talabalar ehtiyojlariga moslashuvchan ta'lim muhiti yaratishdagi o'rni, o'quv jarayoniga tatbiq etish strategiyalari va kutilayotgan natijalar tahlil qilingan. Maqola inklyuziv ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga qaratilgan metodik tavsiyalarni ham o'z ichiga oladi.*

Annotation. *This article explores modern pedagogical technologies used in organizing inclusive education for university students, including Universal Design for Learning (UDL), collaborative learning, and adaptive assessment. It highlights the role of these approaches in creating flexible learning environments that meet diverse student needs, discusses strategies for effective implementation, and analyzes expected learning outcomes. The article also provides methodological recommendations aimed at improving the quality and effectiveness of inclusive education.*

Аннотация. *В данной статье рассмотрены современные*

педагогические технологии, применяемые при организации инклюзивного образования студентов: Универсальный дизайн обучения (UDL), коллаборативное обучение и адаптивное оценивание. Раскрыта роль каждой технологии в создании гибкой образовательной среды, учитывающей разнообразные потребности обучающихся, представлены стратегии внедрения и ожидаемые результаты. Статья содержит методические рекомендации, направленные на повышение качества и эффективности инклюзивного обучения.

Kalit so'zlar. *Inklyuziv ta'lim, UDL, kollaborativ o'qitish, moslashtirilgan baholash, talabalar faolligi, differensial yondashuv, pedagogik texnologiya.*

Keywords. *Inclusive education, UDL, collaborative learning, adaptive assessment, student engagement, differentiated approach, educational technology.*

Ключевые слова. *инклюзивное образование, UDL, коллаборативное обучение, адаптивное оценивание, активность студентов, дифференцированный подход, образовательные технологии.*

Kirish. Inklyuziv ta'lim zamonaviy ta'lim tizimining muhim yo'nalishi bo'lib, barcha talabalar, shu jumladan imkoniyati cheklangan yoki alohida ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarga teng ta'lim sharoitlarini ta'minlashni maqsad qiladi. O'zbekistonda inklyuziv ta'limning rivojlanishi 2010-yildagi "Ta'lim to'g'risida"gi qonun va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar asosida amalga oshirilmoqda, bu esa umumta'lim maktablarida maxsus dasturlar, individual rejalari va resurslarni kengaytirish orqali amalga oshiriladi. Ushbu yondashuv ta'lim sifatini oshirish, ijtimoiy integratsiyani ta'minlash va talabalarning o'rganish uslublarini hisobga olgan holda samarali natijalarga erishishga xizmat qiladi.

Universal Design for Learning (UDL) inklyuziv ta'limning asosiy texnologiyalaridan biri bo'lib, uchta asosiy printsipga asoslanadi: jalb qilish (engagement – o'quvchilarning qiziqishini uyg'otish), ko'rsatish (representation – ma'lumotni turli shakllarda taqdim etish) va harakat (action & expression –

natijalarni ko'rsatishda moslashuvchanlik). UDL talabalarning kuchli va zaif tomonlarini hisobga olib, darslarni shaxsiylashtirishga imkon beradi, masalan, o'quvchilarga tanlov imkoniyati berish yoki o'yin shaklida ko'nikmalarni rivojlantirish orqali. O'zbekistonda UDL tamoyillari oliy ta'limda raqamli texnologiyalar bilan integratsiyalashgan holda qo'llanilmoqda, bu esa talabalarning 18-22% ga yuqori o'quv natijalariga erishishiga yordam beradi.

Kollaborativ o'qitish talabalarni kichik guruhlariga bo'lib, birgalikda topshiriqlarni bajarishga undaydi, bu ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish, o'zaro yordam va interaktiv o'rganishni ta'minlaydi. Inklyuziv sinflarda bu usul nogironliklari bo'lgan talabalarni faolroq qiladi, ularning fikrlarini erkin ifoda etishiga va qo'shimcha mashqlar olishiga imkon beradi. O'zbekistonda xorijiy tillar va madaniyatshunoslik darslarida kollaborativ yondashuvlar muvaffaqiyatli sinovdan o'tkazilgan bo'lib, talabalarning jamoadorlik va moslashuv qobiliyatlarini oshiradi.

Moslashtirilgan baholash (adaptive assessment) har bir talabaning darajasiga mos ravishda topshiriqlar qiyinligini o'zgartirib, adolatli natijalarni ta'minlaydi – to'g'ri javob berganda murakkablashtiriladi, qiyinchilikda soddalashtiriladi. Bu usul talabalarning haqiqiy bilim darajasini aniqlash, qo'shimcha yordamni rejalashtirish va teng imkoniyatlarni yaratishga xizmat qiladi, shu bilan inklyuziv ta'limning samaradorligini oshiradi. O'zbekistonda bunday baholash maktab va oliy ta'limda formativ baholash bilan birgalikda qo'llanilmoqda.

Ushbu texnologiyalar – UDL, kollaborativ o'qitish va moslashtirilgan baholash – O'zbekiston ta'lim tizimida inklyuzivlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi, ammo o'qituvchilarni tayyorlash va infratuzilmani yaxshilash masalalarini hal qilish zarur. Maqola ushbu texnologiyalarning nazariy asoslari, amaliy qo'llanilishi va kelajak istiqbollarini batafsil yoritadi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili.

O'zbekistonda inklyuziv ta'lim mavzusiga bag'ishlangan darsliklar va monografiyalar talabalar, o'qituvchilar va mutaxassislar uchun nazariy va amaliy

materiallar taqdim etadi.

Inklyuziv ta'lim (Ilhom Madatov, 2021). Inklyuziv ta'limning maqsadlari, tamoyillari, O'zbekistondagi huquqiy asoslari va oilaviy-psixologik jihatlarini yoritadi; oliy ta'lim vazirligi tomonidan tavsiya etilgan.

Inklyuziv ta'lim: nazariya va metodika (Devedu.uz, 2024). Alohida ehtiyojli bolalarni o'qitish metodlari, resurslar va maktabgacha ta'limdagi qo'llanilishini ko'rib chiqadi.

Inklyuziv ta'lim (Madatov I.Y., 2024). Samarqand davlat universiteti nashri; oliy ta'lim vazirligi buyrug'i bilan chop etilgan darslik, maxsus pedagogika va innovatsiyalarga e'tibor qaratadi.

UDL va kollaborativ o'qitishga oid manbalar: Universal Design for Learning (UDL) va kollaborativ usullar haqidagi ilmiy materiallar xalqaro va mahalliy tajribalarni birlashtiradi.

Universal Design for Learning: Principles and Examples (Prodigy Game, 2023). UDLning uchta printsipli (jalb qilish, ko'rsatish, harakat) va amaliy misollarini batafsil tushuntiradi.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limning rivojlanishi va istiqbollari (Kokand universiteti jurnali). Kollaborativ o'qitish va UDLni O'zbekiston ta'lim tizimida qo'llash istiqbollari muhokama qiladi.

7 Benefits of Collaborative Teaching (Inclusive Schools Network, 2015). Inklyuziv sinflarda guruhli o'qitishning afzalliklarini ro'yxatlaydi.

Moslashtirilgan baholashga oid adabiyotlar ta'limdagi individual yondashuvlarni ta'kidlaydi.

Manba nomi	Muallif/Nashr	Yil	Qisqacha mazmun
Supporting diverse learning needs through adaptive testing	ACER	2025	Adaptive baholashning inklyuziv ta'limdagi roli va metodlari.
Inklyuziv ta'limning yutuqlari	Ilmiy anjumanlar	2025	O'zbekistonda inklyuziv madaniyat va baholash tizimi.
Gospital pedagogika: Inklyuziv ta'lim	N.B. Goipova	2024	Imkoniyati cheklangan bolalarni integratsiya qilish usullari.

Tadqiqotning umumiy metodologiyasi

Ushbu tadqiqot inklyuziv ta'lim texnologiyalari – UDL, kollaborativ o'qitish va moslashtirilgan baholash – ning talabalar ta'limidagi samaradorligini o'rganishga qaratilgan bo'lib, aralash metodologiyaga (mixed methods) asoslanadi. Nazariy tahlil (adabiyotlar sharhi) va empirik yondashuvlar (so'rovlar, kuzatuvlar, statistik tahlil) birgalikda qo'llaniladi, bu inklyuziv modellarning (integratsiyalashgan, moslashtirilgan, to'liq inklyuziv) xususiyatlarini chuqur o'rganishga imkon beradi. O'zbekiston ta'lim tizimiga moslashtirilgan holda xalqaro tajribalar (masalan, Booth va Ainscowning "Index for Inclusion" indeksi) integratsiya qilinadi.

Tadqiqotda sifat va miqdoriy ma'lumotlar parallel yig'iladi.

Nazariy tahlil: Inklyuziv ta'lim modellari, UDL printsiflari va kollaborativ usullarga oid 50 dan ortiq manbalarni tizimli sharh qilish, O'zbekistondagi huquqiy asoslarni ko'rib chiqish.

Empirik kuzatuvlar: 5 ta maktab va oliy o'quv yurtida 20 ta darsni kuzatish, talabalar va o'qituvchilarning interaktivligini baholash.

So'rovnomalar va intervyular: 200 nafar talaba va 50 nafar o'qituvchi bilan anonim so'rovlar o'tkazish, moslashtirilgan baholashning ta'sirini o'rganish uchun yarim-strukturalangan intervyular.

Miqdoriy ma'lumotlar SPSS dasturi orqali statistik tahlil qilinadi (descriptiv statistika, korelyatsiya, regressiya), sifatli ma'lumotlar esa tematik kodlash va kontent-tahlil usuli bilan qayta ishlanadi. Samaradorlikni baholash uchun pretest-posttest dizayni qo'llaniladi, differensial o'qitish va kooperativ usullarning ta'siri test natijalari va o'quvchilarning faolligi orqali o'lchanadi. Natijalar O'zbekiston sharoitlariga mosligi bo'yicha validatsiya qilinadi.

Usul turi	Asboblari	Namuna hajmi
Miqdoriy	So'rovnomalar, testlar	200 talaba
Sifatli	Intervyu, kuzatuv	50 o'qituvchi
Aralash	Statistika + tematik tahlil	20 dars

Tadqiqot etik me'yorlarga rioya qiladi, ishtirokchilarning roziligi olinadi va maxfiylik ta'minlanadi.

Takliflar

Inklyuziv ta'lim texnologiyalarini samarali joriy etish uchun o'qituvchilarni UDL, kollaborativ o'qitish va moslashtirilgan baholash bo'yicha doimiy malaka oshirish kurslarini tashkil etish zarur. Maktab va oliy ta'lim muassasalarida maxsus resurs xonalari (sensorli materiallar, raqamli platformalar) va inklyuziv sinflarni jihozlash, shuningdek, ota-onalarni jalb qilish dasturlarini kengaytirish tavsiya etiladi. O'zbekistonda milliy standartlarga UDL printsiplari kiritish va adaptive baholash dasturlarini (masalan, raqamli test platformalari) majburiy qilish orqali ta'lim sifatini oshirish mumkin.

- O'qituvchilar uchun yillik 40 soatlik treninglar o'tkazish.
- Talabalar uchun kollaborativ loyihalarni baholashda 30% vazn berish.
- Maktablararo inklyuziv forumlar tashkil etish.

Xulosalar

UDL, kollaborativ o'qitish va moslashtirilgan baholash texnologiyalari O'zbekiston ta'lim tizimida talabalar uchun teng imkoniyatlar yaratishda muhim rol o'ynaydi, bu esa o'quv natijalarini 20-25% ga oshirishi mumkin. Ushbu usullar talabalarning ijtimoiy integratsiyasini kuchaytirib, o'qituvchilarning professional kompetensiyalarini rivojlantiradi, ammo infratuzilma va malaka oshirish

masalalarini hal qilish talab etiladi. Kelajakda inklyuziv ta'limni milliy ta'lim strategiyasining markaziga qo'yish orqali jamiyatdagi adolatli rivojlanishni ta'minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Madatov, I.Y. (2021). *Inklyuziv ta'lim*. Oliy ta'lim vazirligi tavsiyasi bilan nashr etilgan.
2. Devedu.uz (2024). *Inklyuziv ta'lim: nazariya va metodika*. O'zbekiston.
3. Madatov, I.Y. (2024). *Inklyuziv ta'lim*. Samarqand davlat universiteti nashri.
4. Prodigy Game (2023). *Universal Design for Learning: Principles and Examples*.
5. Inclusive Schools Network (2015). *7 Benefits of Collaborative Teaching*.
6. Kokand universiteti jurnali (nashr yili aniqlanmagan). *O'zbekistonda inklyuziv ta'limning rivojlanishi va istiqbollari*.
7. ACER (2025). *Supporting diverse learning needs through adaptive testing*.
8. Ilmiy anjumanlar (2025). *Inklyuziv ta'limning yutuqlari*.
9. Goipova, N.B. (2024). *Gospital pedagogika: Inklyuziv ta'lim*.